

شناسایی و تبیین نقش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی شهرستان مراغه

حلیمه رزمی و علی شمس^{۱*}

(دریافت: ۹۷/۰۴/۰۳؛ پذیرش: ۹۷/۰۹/۰۳)

چکیده

پرورش طیور محلی ضمن ایجاد تنوع معیشتی سهم مهمی در بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای فقیر روستایی کشورهای درحال توسعه دارد. شناسایی وضعیت این نظام بهره‌برداری و تلاش در برنامه‌ریزی بهبود جایگاه آن، نیاز به مطالعه عمیق و کیفی این نظام دارد. این تحقیق کیفی با هدف شناسایی و تبیین نقش نظام پرورش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی صورت گرفت. از روش نمونه‌گیری هدفمند برای انتخاب نمونه‌ها استفاده و فرایند انتخاب زنان تا رسیدن به اشباع نظری منجر به مطالعه ۱۷ نفر از آنها شد. روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه عمیق و حضوری بود که از ابزارهای یادداشت‌برداری و ضبط صوت استفاده شد. همچنین با اجرای هفت مصاحبه گروهی متمرکز (گروه‌های ۱-۵ نفره)، اطلاعات لازم جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد که پرورش طیور محلی، چهار مؤلفه مورد نیاز برای تأمین امنیت غذایی با ثبات را دارد و با ایجاد امنیت غذایی برای روستاییان نقش مهمی در سلامت آنها ایفا می‌کند. همچنین نتایج نشان داد که پرورش طیور محلی در کمک به اقتصاد خانواده، ارتقای جایگاه اجتماعی خانواده، بهبود دارایی‌های انسانی، افزایش توانمندی و مهارت زنان و کودکان، افزایش حس رضایت و آرامش روانی و استفاده پایدار از منابع طبیعی مؤثر بوده و سبب تأمین بخشی از معیشت خانوارهای روستایی می‌شود.

واژه‌های کلیدی: خانوارهای روستایی، طیور محلی، نظام بهره‌برداری، معیشت، شهرستان مراغه.

^۱ به ترتیب، دانشجوی دکتری و دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
* مسئول مکاتبات، پست الکترونیک: shams@znu.ac.ir

بر طبق گزارش‌های فائو در سال ۲۰۱۴ از کل جمعیت ۷/۲۴۳ میلیارد نفری جهان، ۳/۳۶۲ میلیارد نفر آن در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و از نظر تغذیه و امنیت غذایی در شرایط مطلوبی نیستند. همچنین ۸۰۵ میلیون نفر از کل جمعیت دنیا از سوءتغذیه مزمن رنج می‌برند که اکثراً در روستاها و مناطق کمتر توسعه یافته سکونت دارند (Dadheech & Vyas, 2014). ۶۰ درصد از فقرای جهان در روستاها زندگی می‌کنند و در کشورهای در حال توسعه نیز ۷۵ درصد جمعیت فقیر در روستاها ساکن هستند (FAO, 2016) که برای زندگی و تأمین معیشت به کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط به آن وابسته هستند (Dadheech & Vyas, 2014; FAO., 2016). کشاورزی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصاد روستایی است و نسبت به سایر بخش‌ها به فقرا و کاهش فقر توجه بیشتری دارد و به‌عنوان موتور محرک برای کاهش فقر در کشورهای در حال توسعه مورد توجه است و از این قابلیت برخوردار است که بتواند شکوفایی اقتصادی و اجتماعی را به ارمغان آورد (FAO, 2016). رشد کشاورزی برای کاهش گرسنگی حیاتی است و مبارزه با گرسنگی نیازمند یک تعهد گسترده به کشاورزی و توسعه روستایی است (Dolberg, 2007).

تنوع تولید محصولات کشاورزی و سودآوری و همچنین رقابتی بودن محصولات دامی سبب شده که دام یکی از گزینه‌ها برای تولید مواد غذایی و کاهش فقر باشد (Justus *et al.*, 2013). تنوع معیشت در خانواده‌های فقیر محدود است و دام برای آن‌ها به منزله منبع مهمی از درآمد و مهم‌ترین دارایی به شمار می‌رود، بنابراین خانواده‌های فقیر تمایل به پرورش طیور دارند (Biroi *et al.*, 2010). برای توده روستایی تنوع فعالیتی مانند پرورش طیور، بهترین وسیله برای مبارزه با فقر و سوءتغذیه است (Meena *et al.*, 2012) و به‌عنوان نقطه ورود برای بهبود معیشت در نظر گرفته می‌شود (Dolberg, 2007; Singh *et al.*, 2017; Hailemichael *et al.*, 2016). نقش طیور در معیشت روستاییان فقیر بیشتر از خانوارهای متوسط و ثروتمند است (Ahuja *et al.*, 2008; Biroi *et al.*, 2010; Wong *et al.*, 2017).

تولید طیور محلی رایج‌ترین فعالیت امرار معاش در میان زنان فقیر و خانواده‌های آن‌ها است و به‌عنوان نقطه ورود به یک فرآیند با هدف ایجاد کپکشان مارپیچی مثبت ایجادکننده دارایی مطرح است (Dolberg, 2007). تولید طیور روستا در سیستم‌های تلفیقی کشاورزی دارای مزایای بسیاری از قبیل کوچک بودن و تولید آسان و نیاز به نیروی جسمانی کمتر (Alders & Pym, 2009; Harilal, 2013)، عدم نیاز به سرمایه‌گذاری‌های بزرگ (Khan *et al.*, 2006; Nyaga, 2007; Aldersson & Jordan, 2007; Alders & Pym, 2009; Gueye, 2012; Sayda, 2012; Conan *et al.*, 2012; Singh *et al.*, 2018; Mounica *et al.*, 2017)، بازده سریع مالی و بیشتر (Tufail, 2012; Singh *et al.*, 2017)، اله ویسی و همکاران، (۱۳۹۶)، تأمین غذا از بقایای مواد غذایی و مازاد مواد کشاورزی (Alders & Pym, 2009; Sayda, 2012; Tufail, 2012; Mounica *et al.*, 2018) است که به‌طور قابل توجهی به خودکفایی غذایی و تأمین امنیت غذایی برای فقرا (Dolberg, 2007; Kryger *et al.*, 2010; Meena *et al.*, 2012; Rahman, 2012; Harilal, 2013; Sambo *et al.*, 2015; Gueye, 2012; Hailemichael *et al.*, 2018; Sanusi, 2018; Wong *et al.*, 2017) کمک می‌کند و منبع قابل توجهی از اشتغال می‌باشد (Sanusi, 2018; Emerhirhi *et al.*, 2017; Gueye, 2012; Nyaga, 2007). علاوه بر موارد ذکر شده طیور محلی دارای مزیت‌های بسیار دیگری از قبیل تأمین پروتئین باکیفیت از طریق گوشت و تخم‌مرغ برای خانوارهای روستایی (Copland & Alders, 2005; Kryger *et al.*, 2010; Rahman, 2012, Singh *et al.*, 2017; Amos, 2006; Mounica *et al.*, 2018; Wong *et al.*, 2017; Kryger *et al.*, 2010; Sayda, 2012; Rahman, 2012; Iannotti *et al.*, 2014).

پرورش طیور محلی یکی از تولیدات دامی است که سهم قابل توجهی از مواد غذایی انسان را تأمین می‌کند (Abiodun Elijah & Adedapo, 2006). طبق اعلام سازمان جهانی خواربار کشاورزی، مرغ بیشترین سهم را در تعداد حیوانات خانگی داراست (Conan *et al.*, 2012) و یک میلیارد نفر در سراسر جهان در فعالیت‌های خرده‌پا درگیر هستند (Kryger *et al.*, 2010). در بسیاری از کشورهای در حال توسعه عمدتاً طیور محلی در سیستم‌های سنتی پرورش داده می‌شود و به علت نیاز کم به نهاده‌ها و نیز عملکرد و خروجی سریع‌تر، این سیستم سنتی در سراسر جهان موجود است و تصور می‌شود که در آینده نیز ادامه پیدا کرده و برآورد می‌شود که ۸۰ درصد طیور از طریق سیستم‌های سنتی و توسط خانواده‌ها تولید می‌شود (Dadheech

Dolberg, 2014) و اکثراً زنان در کارهای پرورشی طیور درگیر هستند و در این زمینه دارای مهارت می‌باشند (Dolberg, 2014; Ramdas, 2009). پرورش طیور محلی نقش مهمی در بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی جامعه روستایی و اشتغال در مناطق روستایی دارد (Gueye, 2012; FAO, 2014; Hailemichael et al., 2016; Sanusi, 2018; Mounica et al., 2018). البته باید در نظر داشت که جایگاه و نقش پرورش طیور محلی در بسیاری از جوامع به سبب استفاده در مراسم آیینی مهم‌تر و والاتر از نقش اقتصادی آن است (Ramdas, 2009).

طیور و مردم یک تاریخ مشترک هزارساله دارند و با وجود تولید طیور در سیستم‌های فشرده، هنوز هم در آفریقا، آسیا، آمریکای لاتین و جنوب اقیانوس آرام طیور محلی پرورش داده می‌شود (Alders, 2012). سیستم‌های تولید طیور و دام به روش سنتی از منابع ملی مهم در ایران هستند (Tagavi et al., 2014). پرورش طیور محلی به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در دستیابی به اهداف توسعه هزاره است. کمک و سهم طیور محلی در دستیابی به هر یک از اهداف توسعه در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱- کمک‌ها و سهم نظام بهره‌برداری از طیور محلی در دستیابی به اهداف توسعه هزاره

اهداف توسعه	سهم طیور محلی
ریشه‌کن کردن فقر و گرسنگی	طیور دام غالبی است که توسط اکثر فقرا در خیلی از نقاط دنیا نگهداری می‌شود و پرورش طیور محلی باعث ایجاد درآمد و بهبود امنیت غذایی می‌شود.
دستیابی به آموزش ابتدایی و همگانی	با فروش طیور محلی امکان پرداخت هزینه‌های مدرسه کودکان خانواده‌های فقیر فراهم می‌شود.
ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان	به‌طور غالب طیور محلی توسط زنان پرورش داده می‌شود و علاوه بر آن در اکثر موارد طیور محلی تحت مالکیت زنان است که این امر سبب ایجاد برابری جنسیتی و بهبود وضعیت زنان و توانمندسازی آنان می‌شود.
کاهش مرگ‌ومیر کودکان و بهبود سلامت مادران	مصرف گوشت طیور و تخم‌مرغ با تأمین مواد مغذی با کیفیت بالا باعث کاهش مرگ‌ومیر کودکان از طریق کاهش سوء‌تغذیه شده و امنیت غذایی را بهبود می‌بخشد. تأمین دارو و سایر مواد غذایی از طریق درآمد ایجاد شده از پرورش طیور سبب بهبود سلامتی کودکان و کاهش مرگ‌ومیر آنان می‌شود. با درآمد حاصل از فروش طیور امکان آموزش زنان برای رژیم غذایی متعادل و کنترل بیماری وجود دارد که منجر به سلامت خانواده و رفاه آن می‌شود.
مبارزه با ایدز، مالاریا و بیماری‌های دیگر	طیور محلی با تأمین گوشت و تخم‌مرغ در بهبودی بیماران و تأمین غذا با ارزش بیولوژیکی بالا برای آنان مؤثر است. پرورش طیور نیاز به کار یدی و فیزیکی سنگینی ندارد به همین دلیل برای بیماران شغل مناسبی است. با فروش طیور و محصولات آن‌ها می‌توان برای بیماران دارو خریداری کرد.
تضمین پایداری محیط‌زیست	طیور با تغذیه حشرات و سایر آفات به کنترل بیولوژیک آفات کمک می‌کند. کود تولید شده توسط طیور می‌تواند در تولید سبزی‌ها و سایر محصولات و همچنین بهبود حاصلخیزی خاک مورد استفاده واقع شود.
افزایش مشارکت جهانی جهت توسعه	سازمان‌ها و شبکه‌های مختلفی (شبکه بین‌المللی توسعه طیور محلی (The International Network for Development of Family Poultry)، فدراسیون گروه کاری آسیا و اقیانوسیه در مزارع کوچک مقیاس خانگی (The Asian Pacific Federation Working Group on Small-scale Family Poultry Farming)، شبکه طیور خرده‌بای دانمارک (Danish Smallholder Poultry Network) و مرکز بین‌المللی طیور روستایی (International Rural Poultry Centre) در زمینه‌ی توسعه پرورش طیور محلی کار می‌کنند که کار در زمینه‌ی طیور سبب ایجاد پیوند و ارتباط این سازمان‌ها بوده و لذا طیور محلی با ایجاد و ارتباط این شبکه‌ها سبب توسعه مشارکت جهانی جهت نیل به اهداف توسعه‌ای می‌شود.

منبع: Alders & Pym, 2009

مطالعات مختلفی در زمینه‌ی نقش پرورش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی انجام گرفته است. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، مطالعات داخلی بسیار محدودی در این زمینه انجام شده است ولی مطالعات خارجی بسیاری در این زمینه انجام شده است که در ادامه آورده شده است.

مونیکا و همکاران (Mounica et al., 2018) در مطالعه خود در هند به این نتیجه رسیدند که طیور نقش مهمی در تأمین بخشی از معیشت خانوارها و حمایت از خانوارهای روستایی دارد. سینگ و همکاران (Singh et al., 2017) نیز در مطالعه خود با عنوان تأثیر پرورش طیور محلی بر استانداردهای زندگی جوامع عشایری در هند با بیان این‌که پرورش طیور محلی به دلیل

نیاز حداقلی به هزینه‌های ورودی (نهاده) برای کشاورزان فقیر بسیار مقرون به صرفه هستند و بازده بالای آن در سرمایه‌گذاری، بهبود استانداردهای زندگی کشاورزان را نشان می‌دهد، در نهایت به این نتیجه رسیدند که تولید طیور محلی توسط کشاورزان فقیر می‌تواند به‌عنوان یک فعالیت تولیدی درآمدزا جهت بهبود استانداردهای زندگی آن‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

وَنگ و همکاران (Wong *et al.*, 2017) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که سیستم تولید مرغ در مقیاس کوچک بیشتر در مناطق روستایی و دارای منابع فقیر وجود دارد که اغلب ناامنی غذایی را تجربه می‌کنند. طیور برای گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه، درآمد و منابع غذایی غنی را فراهم می‌کنند. طیور، امنیت غذایی را به روش‌های غیرمستقیم مانند افزایش مصرف مواد مغذی و بازیافت در محیط‌زیست، کمک به شیوه‌های مختلف کشاورزی، کمک به توانمندسازی زنان و دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی بهبود می‌بخشند. علاوه بر این، آن‌ها از طریق حفظ ژنوم‌های متنوع زیستی به اهداف توسعه پایدار و امنیت غذایی آینده کمک می‌کنند.

اسرسی و اشتو (Asresie & Eshetu, 2015) در مطالعه خود در اتیوپی گزارش کردند که تولید دام به‌عنوان یکی از اجزای کشاورزی، ۴۰ درصد از تولید محصولات کشاورزی را پوشش می‌دهد و از طریق تولید ۱۶-۱۳ درصد از کل تولید ناخالص داخلی، نقش مهمی در اقتصاد ملی دارد. تولید مرغ به‌عنوان بخشی از تولید دام یک امتیاز خاص برای این بخش دارد. به‌طور مشابه خانوارهای اتیوپی، پرندگان را برای مصرف خانگی، فروش، اهداف تولیدمثلی و استفاده در مراسم فرهنگی و اجتماعی نگهداری می‌کنند. همچنین گزارش کردند که برآورد ارزش اقتصادی طیور روستایی به دلیل عدم وجود داده‌های تولیدی قابل‌اعتماد سخت‌تر از سایر دام‌ها می‌باشد. طیور روستایی از طریق تولید ۹۸/۵ درصد از تولید تخم‌مرغ و ۹۹/۲ درصد از تولید گوشت ملی یک بخش قابل‌توجه در اقتصاد ملی و اقتصاد روستایی می‌باشد. در نهایت بیان کردند که طراحی و پیاده‌سازی برنامه‌های توسعه‌ای مرغ محلی به شناسایی و درک سیستم‌های تولید مرغ محلی و بازاریابی نیازمند و استوار می‌باشند. اسلام و همکاران (Islam *et al.*, 2014) در مطالعه خود در مناطق ساحلی بنگلادش، بیان کردند که پرورش طیور محلی طی سال‌های زیادی در کشورهای در حال توسعه انجام می‌شود و ابزاری مناسب جهت تأمین پروتئین جمعیت در حال رشد است و برای کشاورزان فقیر (به‌ویژه زنان)، درآمد اضافی فراهم می‌کند. همچنین به این نتیجه رسیدند که در منطقه مورد مطالعه نیز پرورش طیور به مقدار قابل‌توجهی درآمد خانوارها را افزایش داده و دسترسی به غذا را برای آن‌ها آسان کرده و وضعیت امنیت غذایی خانوارها را بهبود بخشیده است. علاوه بر این، پرورش طیور محلی با ایجاد خوداشتغالی و توانمندسازی برای زنان سبب بهبود وضعیت اجتماعی زنان در سطح خانواده و جامعه شده است. دکا و همکاران (Deka *et al.*, 2014) در پژوهش خود، پروژه‌های انجام شده با اهداف بهبود ابعاد فرهنگی و اجتماعی فقر و معیشت توده‌های روستایی و با استفاده از پرورش اردک را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که این پروژه‌ها در کاهش فقر و تغییر شرایط و ایجاد اعتماد به نفس و قدرت مؤثر بوده و باعث ایجاد زندگی با کیفیت بهتر شده است. هرچه تفاوت فرهنگی درون جامعه بیشتر باشد تأثیر این پروژه‌ها نیز مشهودتر است. داده‌چ و ویاس (Dadheech & Vyas, 2014) در تحقیق خود با عنوان سهم طیور در ریشه‌کنی فقر و ارتقاء برابری جنسیتی در مناطق آسیای جنوبی، طیور را به‌عنوان یک سیستم مهم برای تغذیه جمعیت روبه رشد و سریع در کشورهای در حال توسعه جنوب آسیا معرفی می‌کند که برای کشاورزان فقیر و کوچک‌مقیاس و به‌ویژه زنان ایجاد درآمد می‌کند و همچنین در چشم‌اندازهای آتی جهت توسعه برای طیور جایگاه برجسته‌ای در نظر گرفتند. هرلال (Harilal, 2013^a) در تحقیق خود با عنوان وضعیت اقتصادی تولیدکنندگان طیور محلی در آندراپرادش هند به این نتیجه رسید که اکثر بهره‌برداران، زنانی با سن متوسط، کم‌سواد و با خانواده هسته‌ای بودند. ۴۹ درصد خانواده‌ها در سایر فعالیت‌های کشاورزی هم درگیر بودند و پرورش طیور محلی سبب بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی این خانوارها شده بود. هرلال (Harilal, 2013^b) در تحقیق دیگری با عنوان امنیت معیشتی برای خانوارهای روستایی از طریق پرورش مرغ محلی در آندراپرادش هند به این نتیجه رسید که به‌طور متوسط گله طیور متشکل از ۱۰ پرنده، ماهانه ۵۸۰/۵۹ روپیه درآمد برای هر خانواده فراهم می‌کند. درآمد حاصل از پرورش مرغ محلی برای فعالیت‌های خانگی و هزینه‌های آموزش کودکان نیز استفاده می‌شود. از نظر پاسخگویان، پرورش مرغ محلی برای زنان و مردان اشتغال ایجاد می‌کرد. ۸۴/۹۷ درصد از پاسخگویان نیز گزارش کرده بودند که مرغ محلی غذای کافی برای آن‌ها فراهم می‌کند و در سلامت آن‌ها تأثیرگذار است. فنتی و همکاران (Fenti *et al.*, 2013) در پژوهش خود در اتیوپی به این نتیجه رسیدند که اهداف اصلی از پرورش مرغ، جایگزینی برای سهام، فروش، کسب درآمد و

پول نقد برای خرید مواد مورد نیاز خانه بوده است. سایدا (Sayda, 2012) در مطالعه خود در سودان به این نتیجه رسید که اکثر زنان از طیور مراقبت و نگهداری می‌کنند و با وجود تولید و مدیریت ضعیف، کشاورزان به سبب کسب درآمد و پول نقد که بخشی از هزینه‌های مهم و مورد نیاز زندگی آن‌ها را پوشش می‌داد از پرورش طیور رضایت داشتند. سلطان و همکاران (Sultana et al., 2012) در مطالعه خود با عنوان پرورش طیور محلی در بنگلادش، طیور محلی را منبعی با ارزش از مواد غذایی و درآمد برای معاش کشاورزان در جوامع روستایی معرفی کردند و به این نتیجه رسیدند که ۹۲ درصد از خانواده‌های مورد مطالعه طیور محلی پرورش می‌دادند. اکثر صاحبان واحدها زن بودند و با استفاده از پول به‌دست آمده از طیور امکاناتی برای تهیه و پخت غذا، لباس و بذره‌های کشاورزی فراهم کرده و هزینه‌های آموزش و مدرسه کودکان را پرداخت می‌کردند. از گوشت و تخم‌مرغ تولیدی طیور در تغذیه خانواده استفاده می‌کردند.

مورکی و سیابو (Moreki & Seabo, 2012) در مطالعه خود با عنوان تولید مرغان گینه (Guinea) در بوتسوانا (Botswana) عنوان می‌کنند که پرورش مرغ گینه در بوتسوانا هنوز در مراحل ابتدایی است و تعداد بهره‌برداران مرغ گینه و نقش مرغ گینه در تغذیه خانواده‌ها ناشناخته است. در حال حاضر مرغ گینه به‌طور عمده در سطح معیشتی و توسط زنان، پرورش و تحت سیستم فشرده نگهداری می‌شود. گوشت مرغ گینه با کیفیت است و پروتئین آن بالا بوده و چربی آن پایین است و در نتیجه در مقایسه با گوشت سایر طیور بسیار با ارزش است. همچنین عنوان می‌کنند که مرغ گینه برخلاف مرغ تجاری در مقابل بیماری‌ها مقاوم است لذا مناسب پرورش در مناطق روستایی است. درنهایت به این نتیجه رسیدند که تولید مرغ شاخدار (گینه) منبع مهمی از پروتئین حیوانی با کیفیت بالا بوده و فراهم کننده زمینه ایجاد کار و اشتغال در مناطق روستایی می‌باشد.

توفیل و همکاران (Tufail et al., 2012) در پژوهش خود با عنوان اقتصاد طیور محلی در هند گزارش کردند که طیور به دلیل استفاده در تغذیه خانواده، فروش در بازارهای محلی و کسب درآمد، به اقتصاد خانوارهای روستایی کمک می‌کند و به دلیل گردش مالی سریع و بازده بالاتر، منبع قابل توجهی از درآمد روستاییان می‌باشد. مالیک و همکاران (Malik et al., 2012) در مطالعه خود در سودان به این نتیجه رسیدند که پرورش مرغ محلی با اینکه هیچ‌گونه حمایتی از طرح‌های توسعه، آموزش و بازاریابی و دامپزشکی دریافت نکرده است ولی در بهبود وضعیت تغذیه و امنیت غذایی خانوارها تأثیر مثبتی دارد.

بر اساس گزارش‌های سرشماری کشاورزی سال ۱۳۹۳، در کل کشور ۱۲۲۱۰۰۰ واحد بهره‌برداری پرورش طیور سنتی وجود دارد که از این تعداد ۷۹۲۸۶ واحد بهره‌برداری در استان آذربایجان شرقی می‌باشد و استان آذربایجان شرقی بعد از استان‌های گیلان، مازندران و خراسان رضوی بیشترین تعداد بهره‌برداران (رتبه چهارم) طیور محلی را دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳). آمار دقیق و معتبری از وضعیت پرورش طیور محلی در شهرستان با وجود مراجعه به مراکز مختلف وجود نداشت و بر اساس شناخت خود محققین و اظهارات مسئولین سازمان جهاد کشاورزی، تقریباً همه خانوارهای روستایی شهرستان مراغه طیور محلی پرورش می‌دهند. همچنین بر اساس سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۰ از مجموع ۱۵۳۱۴ بهره‌بردار کشاورزی، تعداد بهره‌برداران پرورش ماکیان به روش سنتی در شهرستان مراغه که تعداد گله آن‌ها ۱۰ و بالاتر بوده است، ۷۷۰۸ واحد بهره‌برداری بوده و ۶۸ هزار قطعه مرغ، خروس و جوجه و نه هزار قطعه اردک، غاز و بوقلمون پرورش می‌دادند.

با توجه به مطالب گفته شده و نقش و اهمیت پرورش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی کشور و از جمله شهرستان مراغه و نظر به اینکه نقش این نظام تولیدی در معیشت خانوارهای روستایی به‌صورت علمی مورد بررسی قرار نگرفته است لذا مسأله تحقیق حاضر، عدم شناخت کافی و علمی از نقش سیستم‌های بهره‌برداری طیور محلی در تأمین معیشت خانوارها در سطح روستاهای شهرستان مراغه بود. در واقع مشخص نبودن جایگاه استفاده از طیور جهت معیشت خانوارها سؤال اصلی تحقیق را تشکیل می‌دهد. این در حالی است که با شناخت علمی این امر، نقاط قوت و ضعف آن، می‌توان زمینه استفاده از پتانسیل‌های این بخش در برنامه‌ریزی‌های توسعه روستاها و افزایش پایداری معیشت روستاییان را فراهم کرد و انتظار می‌رود با انجام این مطالعه و ضمن شناسایی وضعیت موجود بتوان در برنامه‌ریزی آتی مربوط به خانوارهای روستایی با شناخت بیشتری اقدام کرد.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی است و از نظر میزان نظارت نیز جزء تحقیقات غیرآزمایشی است. این مطالعه با روش کیفی و رویکرد نظریه مبنایی (Grounded theory) انجام شد. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه عمیق فردی و گروهی -گروه متمرکز (Focus

Group) استفاده شد. جامعه آماری تحقیق حاضر، زنان پرورش دهنده طیور محلی در شهرستان مراغه بودند (N=22564) که برای برآورد حجم نمونه از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب آگاهانه افراد یا عناصر مشخص برای پژوهش توسط پژوهشگر می‌باشد. پژوهشگر با انتخاب موارد غنی از اطلاعات، شامل افراد، گروه‌ها، مؤسسات یا رفتارهایی است که بینش کاملی را نسبت به سؤال پژوهش فراهم می‌کنند (جلالی، 1391). فرایند انتخاب و مطالعه زنان روستایی تا رسیدن به اشباع نظری ادامه پیدا کرد و در مجموع 17 نفر از زنان پرورش دهنده طیور محلی به صورت انفرادی تحت پرسشگری و مصاحبه واقع شدند. جهت تکمیل فرایند تحقیق از روش کیفی مصاحبه گروهی متمرکز استفاده شد و در مجموع از هفت گروه برای انجام تحقیق استفاده شد. گروه متمرکز از اجزای روش تحقیق کیفی است که بر مصاحبه عمیق و آزاد به برخی از آزمودنی‌های گروه‌های 12-8 نفره اتکا دارد تا صحت و نیز دقت پاسخ‌ها روشن شود و جهت منطبق درک چرایی پدیده‌ها استفاده می‌شود و نیز برای به دست آوردن دقت اطلاعات و داده‌های مستخرج از دیدگاه‌های افراد استفاده می‌شود (شکاری، 1390). تأیید پایایی داده‌ها از طریق یادداشت‌برداری دقیق در طی گردآوری داده‌ها انجام شد. جهت دستیابی به این هدف، موارد مهم در حین مصاحبه توسط محققان ثبت و ضبط و یادداشت برداری شد. علاوه بر این، تشکیل گروه‌های متمرکز مختلف در روستاهای مختلف و تکرار مطالب و مفاهیم توسط زنان، مؤید پایایی مناسب داده‌های گردآوری شده بود. همچنین در تأیید پایایی داده‌ها، با هماهنگی مصاحبه‌شوندگان، ضبط صدا صورت گرفت که امکان مرور مجدد مصاحبه‌ها و یادداشت‌برداری دقیق اطلاعات را فراهم می‌کرد.

برای تحلیل داده‌ها از نظریه بنیانی استفاده شد. نظریه بنیانی یک نظریه مسئله محور است و بر ارتباط دادن مراحل و گام‌هایی استوار است که به تعیین ساختار نظری مسئله کمک می‌کند. در فرایند ساخت این نظریه، داده‌های گردآوری شده در سه مرحله کدبندی شده و به هم متصل می‌شوند که عبارت از کدبندی باز، کدبندی محوری و کدبندی گزینشی یا انتخابی است (محمدپور، 1392). برای تحلیل داده‌ها با توجه به اینکه زبان اصلی مصاحبه‌شوندگان ترکی (آذری) بود، مصاحبه‌ها توسط محقق به زبان فارسی برگردانده شد و متن مصاحبه‌ها به صورت نوشتار آورده شد. بعد از ترجمه مصاحبه‌ها، اقدام به جدا کردن و مرزبندی داده‌ها به بخش‌های کوچک‌تر و قابل سازمان‌دهی، مدیریت و بازیابی شد. برای مقوله‌بندی داده‌ها از شیوه استقرایی مقوله‌ها استفاده شد. در شیوه تکوین استقرایی هیچ چارچوب نظری، ایده و تعریف مشخص و از پیش تعیین شده‌ای وجود نداشته و مقوله‌ها به صورت اکتشافی و مرحله به مرحله استنتاج شدند. برای ایجاد مقوله‌ها فایل‌های متنی به صورت انفرادی مورد بررسی واقع شدند و مقولات موجود، استخراج و تعریف شدند. در مصاحبه‌های بعدی اگر قسمتی از متن مربوط به کدی بود که قبلاً تعریف شده بود آن قسمت به کد مربوطه انتقال داده می‌شد و به تعداد فراوانی‌های آن مقوله افزوده می‌شد. در مرحله بعدی مقوله‌های استخراج شده مرتبط به هم در دسته‌های جداگانه دسته‌بندی شدند. در مرحله آخر نیز مدل‌سازی انجام شد. در مرحله کدگذاری انتخابی یا گزینشی از فن نگارش خط داستان برای برقراری ارتباطات مدل استفاده شد؛ در یک خط داستان، پژوهشگر بررسی می‌کند که چگونه عوامل بر پدیده اثر می‌گذارند و منجر به استفاده از راهبردهایی خاص با خروجی‌های ویژه می‌شوند (دانایی‌فرد و امامی، 1386).

یافته‌ها و بحث

زنان شرکت کننده در مصاحبه فردی و گروهی از اقشار مختلف سنی، اقتصادی و اجتماعی بوده و در مورد فواید پرورش طیور محلی در بهبود معیشت خانوارها اتفاق نظر داشتند. همه آن‌ها اظهار داشتند که هیچ دوره آموزشی رسمی در زمینه‌ی پرورش طیور محلی در منطقه مورد مطالعه برگزار نشده است و آن‌ها این فعالیت را به صورت نسل به نسل از اطرافیان خود آموخته‌اند. در حالی که اسداله پور (1385) در تحقیق خود برگزاری دوره‌های آموزشی برای دامداران را ضروری دانسته و برگزاری دوره‌های آموزشی مربوط به بیماری‌های دام را مهم‌ترین نیاز دامداران گزارش کردند. زنان اظهار داشتند که پرورش طیور محلی نسبت به سایر فعالیت‌های کشاورزی کار آسان و کم مشغله‌ای است که می‌توانند توأمان با سایر فعالیت‌ها انجام دهند و پرورش طیور محلی تداخل جالب توجهی با سایر امور منزل ندارد و نیازمند وقت بسیار جزئی روزانه است و علاوه بر آن، بچه‌ها نیز می‌توانند از عهده این کارها برآیند. زنان نقش و جایگاه خاصی برای پرورش طیور محلی قائل بودند و مزیت‌هایی را بر می‌شمردند لذا در این تحقیق برای بررسی عمیق‌تر موضوع فواید پرورش طیور محلی و نقش آن در معیشت خانوارهای روستایی از مصاحبه فردی و گروه متمرکز استفاده شد. همان‌طور که در قسمت روش‌شناسی تحقیق ذکر شد اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها به روش مبنایی در سه مرحله کدگذاری شدند. نتایج حاصل در سه مرحله کدگذاری (باز، انتخابی و محوری) در ادامه آورده شده است.

در کل ۷۴ مؤلفه یا مفهوم برای نقش طیور محلی در معیشت خانوارها ذکر شده که بیشترین نقش طیور در تأمین تخم‌مرغ و گوشت جهت خودمصرفی خانواده‌ها است. پس از کدگذاری مرحله اول و استخراج مفاهیم از متن مصاحبه‌ها، مفاهیم استخراج شده در مرحله کدگذاری محوری، دوباره دسته‌بندی شدند که با توجه به جدول ۲ می‌توان گفت ۷۴ مؤلفه یا مفهوم استخراج شده در ۱۸ مقوله یا طبقه گسترده طبقه‌بندی شدند.

جدول ۲ - مفاهیم و مقولات مستخرج در مورد نقش طیور در معیشت

مقولات	مفاهیم
کفایت عرضه غذا و یا دسترسی به آن	گوشت طیور توسط خانواده مصرف می‌شود.
	تخم‌مرغ توسط خانواده مصرف می‌شود.
	با تخم‌مرغ در زمان کار در سر باغ و برای کارگران غذا آماده می‌کنیم.
دسترسی و توانایی مالی برای تهیه مواد غذایی	طیور برای مصرف خانوار در مواقع عدم دسترسی به بازار ذبح می‌شود.
	تخم‌مرغ در تغذیه کودکان قبل از رفتن به مدرسه و بعد از آمدن از مدرسه استفاده می‌شود.
	در مواقع اضطراری (عجله داشتن) یا میان وعده‌ها از تخم‌مرغ در قالب نیمرو و فرم‌های دیگر استفاده می‌شود.
عرضه غذای با کیفیت و سالم	طیور در مواقع بی‌پولی برای مصرف خانواده ذبح می‌شود.
	نگهداری طیور به‌صرفه است و هزینه خرید و تحمل سفر برای تهیه مرغ و تخم‌مرغ وجود ندارد (دسترسی آسان به فرآورده‌ها، از نظر مالی و قدرت خرید و بعد مسافت)
	مرغ و تخم‌مرغ یک نوع روزی برای خانواده است. تخم‌گذاری طیور برای خانواده‌ها نوعی بهره است.
ثبات در عرضه و دسترسی به غذا	بچه‌ها و فرزندان تخم‌مرغ خانگی را بیشتر از تخم‌مرغ تجاری دوست دارند.
	طعم و مزه گوشت مرغ روستا به خاطر طبیعی بودن چند برابر طعم مرغ تجاری بوده و بهتر است.
	پختن غذا با گوشت محلی آسان است، غذا خوش‌رنگ و خوش‌طعم است.
کاهش برخی از هزینه‌های مصرفی خانوار	گوشت طیور محلی به خاطر پرورش طبیعی آن با کیفیت بوده و مزه و طعم خوبی دارد.
	تخم‌مرغ برای همه و خصوصاً کودکان (تأمین پروتئین مورد نیاز) مفید است.
	غذاهایی مثل نیمرو و سایر غذاهای درست شده از تخم‌مرغ محلی طبیعی‌تر است و بهترین غذا محسوب می‌شود.
ایجاد درآمد از محل فروش طیور و فرآورده‌ها	تخم‌مرغ‌های طیور محلی به خاطر نوع تغذیه (سیستم باز) خوشمزه‌تر است.
	ارزش غذایی تخم‌مرغ‌های محلی تقریباً معادل گوشت قرمز بوده و مقوی است ولی تخم‌مرغ تجاری این ویژگی را ندارد.
	فرآورده‌های طیور به‌صورت مداوم تولید می‌شود و به‌صورت مداوم نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد.
فروش طیور و فرآورده‌ها	با نگهداری طیور برای تهیه تخم‌مرغ و گوشت خودکفا می‌شویم و نیازی به تهیه تخم‌مرغ و گوشت از بازار نداریم.
	طیور باعث صرفه‌جویی در مصرف برخی هزینه‌های روزانه مانند خرید گوشت و تخم‌مرغ می‌شود (از طریق مصرف گوشت و تخم‌مرغ به اقتصاد خانواده کمک می‌شود).
	طیور از هر حیوان دیگری پراستفاده‌تر و خوب است.
تولید طیور برای خانواده درآمدزا است و باعث فراهم شدن نقدینگی برای هزینه‌های کوچک خانواده است. (خرده خشلیج در زبان آذری)	نگهداری طیور در خانوارهای روستایی ضروری است و برای آن‌ها فایده دارد.
	هدیه طیور به نوجوانان در اوایل زندگی بخشی از هزینه‌های غذایی ایشان را تأمین می‌کند.
	از پر طیور برای درست کردن بالشت استفاده می‌شود.
برخی از خانواده‌های فقیر با نگهداری طیور گذران زندگی می‌کنند.	طیور را با دورریزهای غذایی بزرگ می‌کنیم و از آن‌ها غذا (تخم‌مرغ و گوشت) و پول به دست می‌آوریم.
	طیور یک نوع سرمایه است و قابل فروش و تبدیل به پول است.
	از پول فروش پرندۀ برای تهیه مواد مورد نیاز منزل استفاده می‌شود.

ادامه جدول ۲

مقولات	مفاهیم
کمک در برگزاری مهمانی‌ها و مراسم‌های اجتماعی	در مواقعی مثل داشتن مهمان و نبود نقدینگی برای تهیه غذا، معمولاً طیور ذبح می‌کنند.
	در مواقع عدم دسترسی به بازار، با ذبح طیور از مهمان پذیرایی می‌کنند.
	در اوقات تفریح خانواده و خصوصاً جوانان، طیور ذبح و مصرف می‌شود. از مهمان با تخم‌مرغ پذیرایی می‌کنند.
کمک در برگزاری آیین‌ها و رسوم فرهنگی	ذبح طیور برای مهمانان خاص به جهت احترام و تهیه غذای خاص و خوشمزه استفاده می‌شود. دم‌دستی بودن تخم‌مرغ یا وجود تخم‌مرغ در هر زمانی برای هر خانه‌ای جهت تهیه غذا ضروری است.
	هدیه مرغ روستا به نوعروس در روز عروسی تحت عنوان مرغ خیروبرکت (خیری تویوغو) به‌عنوان یک سنت قدیمی انجام می‌شود.
	طیور یا جوجه روستا به‌عنوان هدیه و سوغات به نوه‌ها و آشنايان (پاگشا و غیره) داده می‌شود.
بهبود حاصلخیزی خاک	از فضولات طیور به‌عنوان کود مرغی برای حاصلخیزی باغات استفاده می‌شود.
	طیور ضمن کاوش در اطراف درختان برای پیدا کردن آفات جهت تغذیه باعث نرم شدن خاک پای درختان می‌شوند.
	کود مرغی نسبت به سایر کودهای حیوانی بهتر و غنی‌تر است.
کاهش استفاده از مواد و سموم شیمیایی	طیور با خوردن حشراتی مثل سوسک، مگس و غیره به کنترل آفات کمک می‌کنند.
	جوجه محلی با شرایط روستایی سازگار بوده و کمتر مریض می‌شود.
	طیور با کنترل جمعیت برخی حشرات نیاز به سم‌پاشی شیمیایی را کاهش می‌دهند.
عدم آسیب‌پذیری معیشتی و یا آسیب‌پذیری کمتر در دارایی‌های فیزیکی	طیور با مصرف دورریزها و باقیمانده‌های غذایی مصرف می‌کند و باعث بازیافت آن‌ها شده و محیط را پاکیزه نگه می‌دارند (بازیافت زباله و زیاد نشدن زباله).
	به هنگام ذبح طیور و پذیرایی از مهمان یا مصرف آن توسط خانوار آسیب‌چندانی به دارایی معیشتی خانوار وارد نمی‌شود.
	طیور به‌عنوان دام سبک راحت قابل فروش بوده و آسیب‌پذیری کمتری به دارایی معیشتی وارد می‌کنند.
امکان پرورش طیور برای زنان از لحاظ جنسیتی و توانایی فیزیکی آن‌ها	پرورش طیور آسان است و به قدرت فیزیکی زیادی نیاز ندارد.
	برای پرورش طیور نیاز به اختصاص زمان زیادی نیست.
	رسیدگی به طیور جزو کارهای منزل و خانه بوده و جزو کارهای زنان محسوب می‌شود.
افزایش توانمندی و مهارت زنان و کودکان	طیور با هزینه کم و با مواد غذایی تولیدی خانوار قابلیت نگهداری دارند.
	با سپردن کارهای طیور به بچه‌ها مسئولیت‌پذیری و کار کردن به کودکان یاد داده می‌شود.
	زنان به دلیل مالکیت طیور دارای استقلال در تصمیم‌گیری از قبیل هدیه، رفع نیاز دیگران و در نتیجه برانگیختن احترام دیگران را دارا هستند.
افزایش حس رضایت و آرامش روانی	معمولاً مالکیت طیور برای زنان است و آن‌ها پرورش طیور را مدیریت می‌کنند.
	نگهداری و پرورش طیور باعث کسب تجربه برای زنان و کودکان خانواده می‌شود.
	برای بانوان ایجاد شغل و درآمد کرده و به اقتصاد و استقلال مالی آن‌ها کمک می‌کند.
افزایش حس رضایت و آرامش روانی	زنان به نگهداری طیور و سرگرمی با آن‌ها علاقه‌مندی خاصی دارند.
	زنان از تماشای طیور و صدای مرغ و خروس لذت می‌برند.
	داشتن و مراقبت از طیور از نظر زنان زیباست.
افزایش حس رضایت و آرامش روانی	بچه‌ها و مردان نیز به داشتن طیور در خانه علاقه‌مند بوده و از بازی و سرگرمی با آن‌ها خوشحال می‌شوند.
	خواندن خروس به هنگام سحر و بیدار کردن برای نماز طراوت خاصی دارد.
	موقع پیدا کردن و برداشتن تخم‌مرغ خوشحالی خاصی به آدم دست می‌دهد.
وجود طیور در خانه روستایی زمینه‌ساز آسایش و رفاه است.	پرورش طیور باعث افزایش اعتماد به نفس در زنان می‌شود.
	داشتن طیور به‌عنوان یک موجود زنده در منزل برای خانواده خوش‌یمن است.

ادامه جدول ۲

مقولات	مفاهیم
کمک به افزایش ارتباطات اجتماعی	شهروندی برای خرید تخم مرغ روستا تمایل و علاقه مندی نشان می دهند. می تواند نیاز همسایگان به تخم مرغ در مواقع ضرورت را رفع کند.
ارتقا جایگاه اجتماعی خانواده	طیور مثل هر دارایی دیگری عزت و احترام خانواده را بالا می برد.
تأثیر در بهبود دارایی های انسانی	از درآمد طیور برای زنان و هزینه جاری منزل یا مدرسه بچه ها مصرف می شود. طیور برای تأمین غذای خانواده و بچه ها خوب است. داشتن طیور در منزل باعث ایجاد تنوع غذایی می شود.
تأمین بخشی از معیشت با پرورش طیور محلی	خانوارهای روستایی چنانچه طیور و دام هایی مثل گاو و گوسفند نگهداری نکنند نمی توانند به خوبی تأمین معاش کنند. برخی از خانواده های فقیر با نگهداری طیور گذران زندگی می کنند.

با توجه به یافته های تحقیق در مرحله کدگذاری باز و محوری، ارتباط بین بخش ها در مرحله کدگذاری انتخابی از طریق فن نگارش خط داستان (در یک خط داستان، پژوهشگر بررسی می کند که چگونه عوامل بر پدیده اثر می گذارند و منجر به استفاده از راهبردهایی خاص با خروجی های ویژه می شوند) مشخص شد و مدل تجربی نقش طیور در معیشت خانوارهای روستایی تدوین شد که نتایج آن در نگاره ۱ آمده است.

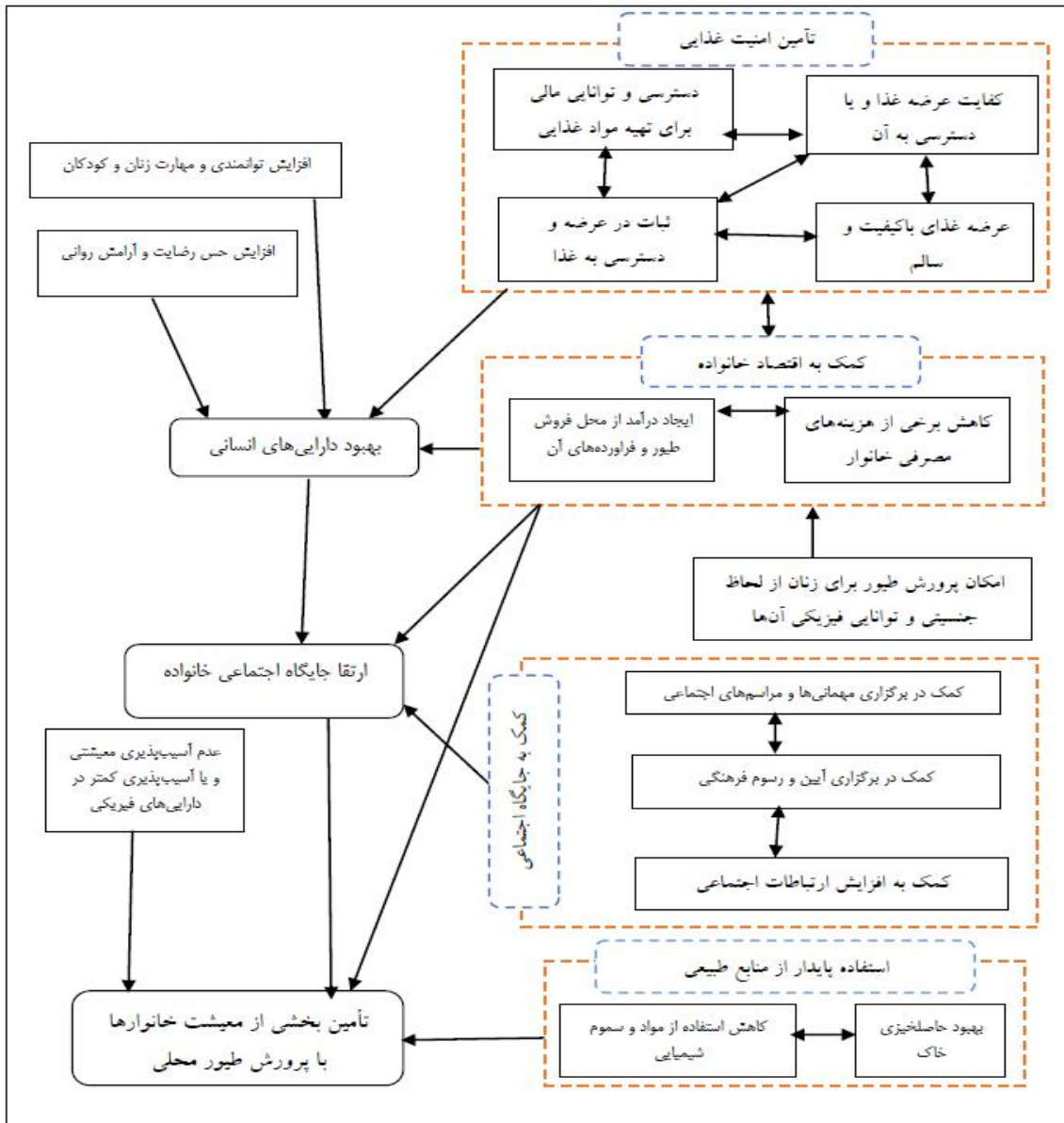
با توجه به نگاره ۱، طیور محلی چهار مؤلفه اصلی تأمین امنیت غذایی را دارد. یکی از مؤلفه های امنیت غذایی کیفیت عرضه غذا یا دسترسی به آن است که پرورش طیور محلی در تأمین آن نقش دارد. نقش طیور محلی در کیفیت عرضه غذا یا دسترسی به آن به این صورت است که محیط های روستایی به دور از مناطق شهری و بازارها هستند و میزان دسترسی به بازار و تهیه مواد غذایی از آنجا دشوار است. در صورتی که پرورش طیور محلی تهیه فرآورده هایی از قبیل گوشت و تخم مرغ را در محیط روستا امکان پذیر می سازد. یکی از زنان در مورد این مزیت طیور چنین گفته است "نگهداری از طیور باعث می شود که همیشه در خانه تخم مرغ و گوشت ذخیره داشته باشیم تا در مواقعی که به بازار دسترسی نداریم از آن ها استفاده کنیم."

یکی دیگر از مؤلفه های امنیت غذایی، ثبات عرضه مواد غذایی بدون نوسان یا کمبود فصلی و سالی است. بنا به گفته های زنان، طیور محلی به صورت مکرر و زودبزه زود تخم مرغ تولید می کنند و با نگهداری چندین مرغ تقریباً تخم مرغ سالانه خانواده در طول سال تأمین می شود. علاوه بر این، مرغ از جمله طیوری است که به تعداد زیاد نگهداری می شود و امکان کشتار و استفاده از گوشت آن در طول سال وجود دارد. یکی از زنان در این باره چنین گفت: "مرغ حیوانی است که بیش از نیمی از سال به تولید مشغول است و دوره تولید تخم مرغ زودبزه زود است. ما یک گاو داریم که نزدیک به دو سال هست که آبستن نشده است و هیچ فایده ای ندارد و هزینه خوراک آن از جیبمان می رود ولی چون حیوان بزرگی است نه می توانیم بکشیم و نه می توانیم فروخته و با یک گاو خوب تعویض کنیم. در صورتی که مرغ چنین نیست و زودبزه زود تولید می کند و تولید آن در بیش از نیمی از سال به صورت مکرر وجود دارد. علاوه بر این، حیوان کوچکی است و هنگامی که نیاز به گوشت داشته باشیم یا مهمان داشته باشیم می توانم بدون هیچ نگرانی آن را برای رفع نیاز خانواده ذبح و مصرف کنم."

سومین مؤلفه در شکل گیری امنیت غذایی، دسترسی و قابلیت مالی برای تهیه غذا هست. جامعه روستایی نسبت به جوامع شهری توانایی مالی زیادی ندارند و پرورش طیور محلی می تواند به قابلیت مالی روستاییان جهت تهیه غذا کمک کند. روستاییان با مصرف فرآورده های طیور محلی بخشی از نیازهای غذایی خود را تأمین می کنند و برای تهیه آن ها هیچ پولی پرداخت نمی کنند لذا پول لازم برای تهیه فرآورده های طیور در دست روستاییان می ماند و آن ها می توانند این پول را صرف تهیه مواد غذایی دیگر کنند. علاوه بر این روستاییان با فروش پرندگان و تخم مرغ های مازاد بر مصرف و همچنین سایر فرآورده های طیور نیز توانایی مالی کسب می کنند که می تواند خرج تهیه مواد غذایی شود. یکی از زنان در این باره چنین گفت: "ما با پرورش طیور محلی بخشی از مواد غذایی خانه مان را تهیه می کنیم و پولی را که می خواستیم صرف تهیه این مواد کنیم را صرف خرید برنج، نان و یا چیزهای دیگر می کنیم. علاوه بر این، با فروش پرندگان مازاد بر مصرف خانواده مان مواد غذایی می خریم."

شناسایی و تبیین نقش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی...

چهارمین مؤلفه در شکل‌گیری امنیت غذایی، کیفیت و سلامت غذا است. پرورش طیور محلی در ارائه غذای با کیفیت و سالم موفق عمل می‌کند و نقشی که طیور در این زمینه دارند بسیار مهم و حیاتی است. زنان به سالم و با کیفیت بودن فرآورده‌های طیور محلی تأکید فراوانی داشتند. یکی از زنان در این مورد چنین گفت که: "با پرورش طیور محلی از فرآورده‌های سالم و طبیعی آن استفاده می‌کنیم. سلامت و کیفیت فرآورده‌های طیور محلی با کیفیت گوشت و تخم‌مرغ‌های تجاری قابل مقایسه نیست. طیور محلی به‌صورت طبیعی بزرگ می‌شوند و از هیچ محرک و یا ماده شیمیایی در پرورش طیور استفاده نمی‌شود به همین دلیل گوشت و تخم‌مرغ آن نیز طبیعی و خوب است."

نگاره ۱- مدل تجربی نقش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی

طبق نتایج حاصل از تحقیق، پرورش طیور محلی سبب بهبود امنیت غذایی خانوارها می‌شود که با نتایج حاصل از تحقیق اسلام و همکاران (Islam et al., 2002)، گوئیه (Gueye, 2003)، گوئیه (Gueye, 2005)، جاگسور و همکاران (Jugessur et al., 2006)، سونایا (Sonaiya, 2007)، ال یوگودا و همکاران (El-yugada et al., 2007)، مول و مسیکا (Mwale & Masika, 2009)، کینگوری (Kingori, 2010)، سلطان و همکاران (Sultana et al., 2012)، اسلام و همکاران (Islam et al., 2014).

سامبو و همکاران (Sambo et al., 2015)، سینگ و همکاران (Singh et al., 2017) و مونیکا و همکاران (Mounica et al., 2018) که پرورش طیور محلی را در تأمین غذای پروتئینی و امنیت غذایی خانوارهای روستایی مؤثر دانسته‌اند و به جایگاه آن در این زمینه پرداخته‌اند، در یک راستا بوده و با آن‌ها مطابقت دارد. با توجه به تحقیق سجادیپور و احمدی خوی (۱۳۹۰) چهار موضوع؛ الف) کفایت عرضه غذا و یا دسترسی به آن؛ ب) ثبات عرضه بدون نوسان یا کمبود فصلی و سالی؛ ج) دسترسی و قابلیت مالی برای تهیه غذا؛ د) کیفیت و سلامت غذا؛ در شکل‌گیری امنیت غذایی با ثبات دخیل هستند. نتایج تحقیق نشان داد که پرورش طیور محلی چهار مؤلفه مورد نیاز برای تأمین امنیت غذایی با ثبات را دارد و با ایجاد امنیت غذایی برای قشر آسیب‌پذیر جامعه (روستاییان) نقش مهمی در سلامت و معیشت آن‌ها دارد.

زنان اظهار کردند که اگر پرورش طیور محلی را نداشته باشند هزینه روزانه آن‌ها زیاد خواهد شد و باید پول زیادی را صرف خرید مواد غذایی کنند که در اکثر موارد یا پول ندارند و یا به بازار دسترسی ندارند. علاوه‌براین، خانوارها در صورتی که فرآورده‌های مازاد بر مصرف خانواده از طیور محلی کسب کنند؛ آن‌ها را به فروش رسانده و درآمد حاصل از آن را به مصارف مختلفی از قبیل تهیه مواد غذایی دیگر، هزینه مدارس بچه‌ها و سایر هزینه‌های جاری زندگی می‌کنند، بنابراین می‌توان گفت که نگهداری طیور به اقتصاد خانواده کمک می‌کند.

علاوه‌براین، پرورش طیور محلی سبب استفاده پایدارتر از محیط‌زیست و منابع طبیعی می‌شود. پرورش طیور محلی نه تنها هیچ آسیبی به محیط‌زیست وارد نمی‌کند بلکه با خوردن حشرات و آفات باعث عدم سم‌پاشی علیه آفات و حشرات می‌شود که کمک بزرگی به طبیعت و محیط‌زیست است. یکی از زنان درباره این موضوع چنین اظهار نظر کرد؛ "یکی از فایده‌های پرورش طیور محلی کنترل آفات و حشرات و کرم‌ها و سوسک‌ها است. مرغ با خوردن آن‌ها و همچنین با خوردن آشغال‌ها (محیط زندگی حشرات و آفات) محیط اطراف ما را تمیز می‌کنند و باعث می‌شوند که برای از بین بردن آن‌ها سم‌پاشی نکنیم." همچنین طیور با تولید کود در بهبود حاصلخیزی خاک مؤثر هستند.

در برخی از جوامع روستایی وجود طیور محلی در برخی از مراسم‌ها و مناسبات ضروری است و جایگاهی بالاتر از نقش اقتصادی ایفا می‌کند. طیور محلی به جهت ایفای نقش در پذیرایی از مهمان، مراسم مذهبی و فرهنگی و رفع نیاز همسایگان و شکل‌دهی ارتباط و تعامل در جامعه به جایگاه اجتماعی خانواده‌ها کمک می‌کند.

طبق نتایج حاصل از تحقیق، پرورش طیور محلی سبب افزایش رفاه خانواده‌ها می‌شود که با نتایج حاصل از تحقیق گوئی (Gueye, 2002)، استت و همکاران (State et al., 2009)، سلطان و همکاران (Sultana et al., 2012)، اسلام و همکاران (Islam, 2014)، سنوسی (Sanusi, 2018) و مونیکا و همکاران (Mounica et al., 2018) در یک راستا می‌باشد. لذا می‌توان گفت که پرورش طیور محلی سبب ارتقا جایگاه اجتماعی خانواده‌ها می‌شود و نقش مهمی در تأمین معیشت آنان دارد. همه زنان پرورش دهنده به این موضوع اشاره کردند که معیشت خانوارهای روستایی بدون پرورش طیور محلی مشکل است و در صورتی که خانوارهای روستایی طیور محلی پرورش ندهند باید یک فعالیت دیگر جهت امرار معاش جایگزین آن کنند. در صورتی که طبق گفته زنان فعالیت جایگزینی که مزیت‌های پرورش طیور محلی از قبیل آسان بودن و عدم آسیب‌پذیر کردن خانواده و سایر مزیت‌ها را داشته باشد، وجود ندارد. علاوه‌براین، نتایج حاکی از این بود که حتی خانواده‌های مرفه روستایی نیز به دلیل وجود برخی از مشکلات تأمین مواد غذایی از قبیل دسترسی به بازار مواد غذایی و همچنین فواید فرآورده‌های حاصل از پرورش طیور محلی مانند ایجاد آرامش روحی و روانی، تولید مواد پروتئینی با کیفیت بالا و عاری از آنتی‌بیوتیک و سایر مواد شیمیایی به پرورش طیور محلی تمایل داشته و به این کار اقدام می‌کنند.

یکی از مزیت‌های پرورش طیور محلی نیز تطابق آن با شرایط و قابلیت‌ها و توانمندی‌های زنان می‌باشد که این امر سبب توانمندسازی زنان و خانواده‌های آن‌ها می‌شود. علاوه‌براین، زنان و کودکان با درگیر شدن در فعالیت‌های مربوط به پرورش طیور محلی، قابلیت‌ها و مهارت‌های خود را تقویت می‌کنند. تقویت قابلیت‌ها و توانمندی‌ها باعث افزایش اعتماد به نفس و خودباوری زنان می‌شود. علاوه بر این زیبایی‌های طبیعی و خاص طیور باعث ایجاد حس رضایت و خشنودی افراد خانواده شده و در بهبود دارایی‌های انسانی آن‌ها مثل آرامش روانی افراد تأثیر دارد. به صورت خلاصه می‌توان گفت که نتایج تحقیق حاضر نشان داد که پرورش طیور در ایجاد اشتغال و توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی نقش مثبتی دارد که با نتایج مطالعات گوئی (Gueye, 2002)، گوئی (Gueye, 2003)، گوئی (Gueye, 2005)، سونایا (Sonaiya, 2007)، الابی و همکاران (Alabi et al., 2002)

2007)، اسلام و همکاران (Islam et al., 2014) و سنوسی (Sanusi, 2018) مبنی بر ایجاد اشتغال برای زنان و افراد آسیب‌پذیر جامعه و توانمندسازی آنان در یک راستا می‌باشد. نتایج نشان داد که پرورش طیور محلی در بهبود معیشت خانوارها از طریق ایجاد درآمد و تنوع درآمدی نقش دارد که با نتایج حاصل از تحقیق گوئی (Gueye 2002)، گوئی (Gueye, 2003)، جاگسور و همکاران (Jugessur et al., 2006)، ال یوگودا و همکاران (El-yugada et al., 2007)، سونایا (Sonaiya, 2007)، الابی (Alabi et al., 2007)، رامداس (Ramdas, 2009)، دکا و همکاران (Deka et al., 2014)، اسلام و همکاران (Islam et al., 2014)، ونگ و همکاران (Wong et al., 2017)، سینگ و همکاران (Singh et al., 2017)، جی‌ها و چاکرابارتی (Jha & Chakrabarti, 2017) و مونیکا و همکاران (Mounica et al., 2018) که به نقش طیور در ایجاد درآمد و تنوع درآمد برای خانوارهای روستایی اشاره کرده‌اند، در یک راستا می‌باشد. طبق نتایج، برخی از افراد به دلیل عدم نیاز به تکنیک‌های خاص جهت پرورش و ساده بودن پرورش طیور محلی و همچنین پر کردن اوقات فراغت خود به این کار اشتغال دارند که با یافته‌های جاگسور و همکاران (Jugessur et al., 2006) و الدرز و پایم (Alders & Pym, 2009) در یک راستا می‌باشد و این بیانگر این مسئله است که پرورش طیور کاری ساده بوده و سبب اشتغال زنان و افراد ناتوان از انجام کارهای سنگین (ضعف جسمانی و بیماری) می‌شود. درنهایت، همان‌طور که مدل نیز نشان می‌دهد، پرورش طیور محلی در تأمین چهار مؤلفه امنیت غذایی نقش دارد و این چهار مؤلفه با یکدیگر در ارتباط هستند و بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. علاوه بر این، امنیت غذایی با افزایش درآمد دارای ارتباط دوسویه است و با افزایش درآمد و وضع مالی خانواده، امنیت غذایی بهبود یافته و در مقابل با بهبود امنیت غذایی خانواده سلامت و ویژگی جسمانی مناسب سبب انجام بهتر شغل و کسب درآمد بیشتر می‌شود. تطابق و مزیت‌های پرورش طیور محلی باعث اشتغال زنان شده و به اقتصاد خانواده کمک می‌کند. لذا نقش طیور در مؤلفه‌های امنیت غذایی، افزایش درآمد و کمک به امنیت غذایی، افزایش توانمندی و مهارت زنان و کودکان و افزایش حس رضایت و آرامش روانی باعث بهبود دارایی‌های انسانی می‌شوند. مؤلفه‌های بهبود دارایی‌های انسانی، کمک طیور به جایگاه اجتماعی خانواده و کمک به اقتصاد خانواده سبب ارتقا جایگاه اجتماعی خانواده می‌شود. درنهایت، ارتقا جایگاه اجتماعی خانواده، افزایش درآمد و کمک به اقتصاد خانواده و عدم آسیب‌پذیری معیشتی و یا آسیب‌پذیری کمتر در دارایی‌های فیزیکی سبب تأمین بخشی از معیشت خانوارها با پرورش طیور محلی می‌شود.

طبق نتایج، پرورش طیور محلی آسیبی به محیط‌زیست وارد نمی‌کند بلکه سبب استفاده پایدار از منابع طبیعی هم می‌شود که با مطالعه گوئی (Gueye, 2002) و الدرز (Alders, 2004) و ونگ و همکاران (Wong et al., 2017) مبنی بر اینکه مدیریت طیور محلی بدون آسیب به محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی است، در یک راستا می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد در صورتی که پرورش طیور محلی در روستاها نباشد حشرات و آفات در محیط روستا زیاد می‌شود. باید توجه کرد که در روستاها خدماتی از قبیل تمیز کردن معابر یا حمل زباله‌های خانگی به بیرون از محیط زندگی وجود ندارد و در صورتی که طیور نباشند، زباله و سایر آلودگی‌ها در محیط روستا زیاد می‌شود و باقی‌مانده‌های غذاها سبب آلوده شدن محیط و شیوع انواع بیماری‌های مختلف می‌شود که می‌تواند سلامت انسان و سایر حیوانات روستا را تهدید کرده و معیشت روستاییان را با خطر مواجه سازد. لذا پرورش طیور به استفاده پایدار از منابع طبیعی نیز کمک می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

درنهایت با توجه به نتایج تحقیق می‌توان گفت که پرورش طیور محلی در یک چرخه زنجیروار به معیشت پرورش‌دهندگان کمک می‌کند. سیکل چرخه به این صورت است که زنان روستایی به‌عنوان بخشی از کارهای خانه اقدام به پرورش طیور محلی می‌کنند که سرمایه و زمان قابل توجهی لازم ندارد. طیور را اکثراً با استفاده از مواد و دورریزهای غذایی و یا دانه‌های نامرغوب محصولات تولیدی خود پرورش می‌دهند و به‌صورت مکرر از آن‌ها فرآورده‌هایی مانند تخم‌مرغ، گوشت، کود و پر برداشت می‌کنند. تولید مکرر و بازگشت سریع سرمایه نقش به‌سزایی در بهره‌وری طیور دارد. این فرآورده‌ها در تغذیه و رفاه خانواده مهم هستند و مورد استفاده قرار می‌گیرند. خانواده‌ها با استفاده مستقیم فرآورده‌ها بخشی از نیازهای کالایی یا مواد غذایی خود را تأمین می‌کنند؛ با این مصرف مستقیم هزینه‌هایی که بایستی صرف خرید و تهیه این مواد می‌شد در دست خانواده می‌ماند که می‌تواند نیازهای دیگر خانواده را رفع کند؛ این یک سود و مزیت برای خانواده‌های روستایی می‌باشد زیرا اکثراً درآمدهای پایینی دارند. همچنین در صورت تولید فرآورده‌های مازاد بر مصرف خانوارها می‌توانند به‌صورت مستقیم آن‌ها را به

فروش رسانده و تبدیل به دارایی مالی کرده و به اقتصاد خانواده کمک کنند. همچنین با هدیه دادن طیور و فرآورده‌های آن و یا استفاده‌های اجتماعی و فرهنگی از آن‌ها و همچنین پذیرایی از مهمان، رفاه اجتماعی خانواده ارتقا می‌یابد، بنابراین، بهبود اقتصاد و رفاه اجتماعی خانواده‌های روستایی سبب بهبود وضعیت اجتماعی و مشارکت آن‌ها در مسائل اجتماعی می‌شود. در واقع پرورش طیور محلی و استفاده از فرآورده‌های آن، علاوه بر تأمین نیازهای غذایی، پروتئین و اسیدهای آمینه ضروری بخشی از هزینه‌های روزانه و جاری خانواده‌ها را پوشش می‌دهد. علاوه بر این، خانواده‌ها با ارتقا و رفع نیاز معیشتی خود، از انزوا و گوشه‌گیری کردن خارج می‌شوند و میزان مشارکت اجتماعی خود را افزایش می‌دهند.

پرورش طیور محلی نه تنها به تأمین نیازهای معیشتی و امنیت غذایی روستاییان کمک می‌کند بلکه به کم شدن تقاضا برای گوشت و تخم مرغ در بازار نیز کمک می‌کنند. با کم شدن تقاضا برای گوشت و تخم مرغ در بازار عرضه و تقاضا به شرایط متعادل تر و با ثبات تری رسیده و در دسترسی و کفایت گوشت و تخم مرغ برای مناطق شهری نیز تأثیر دارد. با توجه به مشارکت بیشتر زنان سرپرست خانوار در پرورش طیور و جایگاه این فعالیت در تأمین معاش خانواده آن‌ها پیشنهاد می‌شود، نهادهای مسئول حمایت بیشتری از این زنان در راستای تکثیر و پرورش طیور محلی به عمل آورند تا زمینه‌ی بهبود معیشت و اقتصاد این خانوارها فراهم شود.

با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیق می‌توان نتیجه‌گیری کرد که پرورش طیور محلی زمینه اشتغال خانگی برای زنان و سایر افراد خانواده می‌شود. با توجه به نیاز کمتر این نظام تولیدی به سرمایه مالی و فیزیکی، به‌عنوان یک فرصت اشتغال در راستای افزایش درآمد، رفاه و کاهش آسیب‌پذیری برای خانوارهای روستایی مطرح هست. همچنین طیور محلی با توجه به نوع تغذیه و نگهداری، زمینه تولید تخم مرغ و گوشت سالم را برای خانوارها فراهم می‌کند. همچنین طیور محلی ضمن تغذیه از زباله‌ها، باقیمانده‌های غذایی و آفات با محیط‌زیست سازگار بوده و سبب استفاده پایدار از منابع طبیعی می‌شود. با توجه به توضیحات فوق، طیور محلی در سطوح مختلف دارایی‌های معیشت (مالی، انسانی، طبیعی، اجتماعی و فیزیکی) نقش مهمی دارد و پیشنهاد می‌شود، سازمان‌های کشاورزی و سایر سازمان‌های برنامه‌ریز، زمینه ارتقای بهره‌وری و حل مشکلات تولیدی (بیماری‌های طیور و بازاریابی) این نظام تولیدی محلی را از طریق طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی، مهارتی و نهادهای ارتقا دهند. همچنین جهت کمک به خانواده‌های فقیر در خصوص تأمین فرایند ثابتی از تغذیه سالم و نیز استفاده اقتصادی آن‌ها از این نظام تولیدی، سازمان‌های دیگری نیز که در زمینه عدالت اجتماعی و رفع فقر تلاش می‌کنند، می‌توانند با ارائه مساعدت‌های مالی مناسب برای گسترش آن کمک کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود سازمان جهاد کشاورزی، دوره‌های آموزشی و ترویجی در زمینه‌ی دانش مدیریت پرورش طیور محلی از جمله تکثیر، اصلاح، تغذیه و بهداشت برگزار کند و در برگزاری این دوره‌ها، نگاه ویژه‌ای به حضور زنان داشته باشد و با آموزش آن‌ها زمینه بهره‌مندی از فرصت‌های اشتغال، درآمد و تولید غذای مقوی را برای زنان فراهم نماید. همچنین زنان روستایی را از آسیب بیماری‌های مشترک طیور و انسان آگاه کرده و زنان و خانواده‌ها را از آسیب‌های احتمالی حاصل از پرورش طیور و ارتباط با پرندگان دور نگه دارد.

منابع

- اله ویسی، م. ا.، زرافشانی، ک.، و رحیمی، م. (۱۳۹۶). تحلیل وضعیت امنیت زیستی واحدهای پرورش طیور در شهرستان روانسر. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، دوره ۱۳، شماره ۱، صص ۱۶۰-۱۴۵.
- اسداله‌پور، ع. (۱۳۸۵). ارزیابی دوره‌های آموزشی دامداران: مورد استان مازندران. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، دوره ۲، شماره ۲، صص ۹۹-۱۱۰.
- جلالی، ر. (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، دوره ۴، شماره ۱، صص ۳۲۰-۳۱۰.
- دانایی فرد، ح. و امامی، م. (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه پردازی داده بنیاد. *اندیشه مدیریت*، دوره ۱، شماره ۲، صص ۹۷-۶۹.
- سجادپور، س. ک.، و احمدی خوی، ا. (۱۳۹۰). تحول مفهومی و مؤلفه‌های رژیم بین‌المللی امنیت غذایی. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، دوره ۶، شماره ۴، صص ۱۷۷-۱۴۵.

شکاری، ع. (۱۳۹۰). نیازسنجی زنان آموزش‌یار شاغل در مراکز یادگیری محلی با تأکید بر ارزیابی مهارت‌های آموزشی، شغلی و زندگی آن‌ها. *پژوهشنامه زنان*. دوره ۲، شماره ۱، صص ۵۱-۲۵.

علی بیگی، ا.، و موسوی مطلوب، س.س. (۱۳۹۱). نقش توسعه بخش کشاورزی در کاهش فقر و معیشت پایدار روستاییان. مدیریت سرمایه و استعدادهای کشاورزی در پرتو صنعت و تجارت در استان زنجان، زنجان، دانشگاه زنجان، قابل دسترسی در آدرس اینترنتی: <http://www.civilica.com/paper-acpmliczp01-acpmliczp01_051.html>.

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی. قابل دسترسی در آدرس اینترنتی: <<http://www.amar.org.ir/Default.aspx>>.

مرکز آمار ایران. گزارش نتایج تفصیلی سرشماری کشاورزی ۱۳۹۳. قابل دسترسی در آدرس اینترنتی: <<https://www.amar.org.ir/%D8%B3%D8%B1%D8%B4%D9%85%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D9%87%D8%A7>>.

محمدپور، ا. (۱۳۹۲). روش تحقیق کیفی ضد روش. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

Abiodun Elijah, O., and Adedapo, A. (2006). The effect of climate on poultry productivity in Ilorin Kwara State, Nigeria. *International Journal of Poultry Science*, 5 (11), 1061-1068.

Ahuja, V., Dhawan, M., Punjabi, M., and Maarse, L. (2008). Poultry based livelihoods of rural poor: Case of Kuroiler in West Bengal. South Asia pro poor livestock policy programme, initiative of national dairy development board (NDDDB) and FAO: Document, 12. Available at: <http://sappilpp.org/files-repository/goodpractices/Report_Kuroiler%20Study%20Report_Final.pdf/at_download/file>.

Alabi, R.A., Esobhawan, A.O., and Aruna, M.B. (2007). Econometric determination of contribution of family poultry to women's income in Niger-delta, Nigeria. *Journal of Central European Agriculture*, 7(4), 753-760.

Alders, R.G. (2004). Poultry for profit and pleasure. FAO diversification Booklet (FAO).

Alders, R.G., and Pym, R.A.E. (2009). Village poultry: still important to millions, eight thousand years after domestication. *World's Poultry Science Journal*, 65(02), 181-190.

Alders, R.G. (2012). Challenges and opportunities for small-scale family poultry production in developing countries. *World's Poultry Science Journal*, 68(1), 153-163.

Alderson, M., and Jordan, W. (2007). Scale, skill and sustainable livelihoods-participatory approaches to improving poultry production in peri urban communities: Evidence from South Africa. *The Journal of Agricultural Sciences*, 3(1), 13-23.

Amos, T.T. (2006). Analysis of backyard poultry production in Ondo state, Nigeria. *International Journal of Poultry Science*, 5(3), 247-250.

Asresie, A., and Eshetu, M. (2015). Traditional chicken production system and marketing in Ethiopia: A review. *Journal of Marketing and Consumer Research*, 8, 25-34.

Birol, E., Asare-Marfo, D., Ayele, G., Mensah-Bonsu, A., Ndirangu, L., Okpukpara, B., Roy, D., and Yakhshilikov, Y. (2010). Investigating the role of poultry in livelihoods and the impact of HPAI on livelihoods outcomes in Africa: Evidence from Ethiopia, Ghana, Kenya and Nigeria. In African Association of Agricultural Economists (AAAE). Third Conference/AEASA 48th Conference. September 19-23, Cape Town, South Africa.

Conan, A., Goutard, F.L., Sorn, S., and Vong, S. (2012). Biosecurity measures for backyard poultry in developing countries: A systematic review. *BMC Veterinary Research*, 8(1), 240-250.

Copland, J.W., and Alders, R.G. (2005). The comparative advantages of village or smallholder poultry in rural development. Proceedings of an international conference held in Dar as Salaam, 5-7 October, Tanzania.

Dadheech, T., and Vyas, R. (2014). Contribution of poultry in poverty eradication and promotion of gender equality in case of south Asia. *Global Journal of Multidisciplinary*, 3(7), 1-10.

Deka, R.J., Zakir, A.M.M., and Kayastha, R.B. (2014). Improvement of rural livelihood through rearing of Chara-Chemballi Ducks in Assam. *World's Poultry Science Journal*, 70(02), 397-404.

Dolberg, F. (2007). Poultry production for livelihood improvement and poverty alleviation, in Poultry in the 21st century: Avian influenza and beyond, proceedings of the international poultry conference, FAO Animal production and health division, Bangkok, November 5-7.

El-yuguda, A.D., Ngulde, I.S., Abubakar, M.B., and Baba, S.S. (2007). Village chicken health, management and production indices in selected villages of Borno State, Nigeria. *Family Poultry*, 17(1& 2), 41-48.

- Emerhirhi, E., Nnadi, F.N., Chikaire, J.U., Anyoha, N.O., and Ejiogu-Okereke, N. (2017). Rural women agripreneurship opportunities for poverty reduction and improved livelihood in Imo State, Nigeria. *Journal of Dynamics in Agricultural Research*, 4(2), 16-23.
- FAO. (2014). Family poultry development – issues, opportunities and constraints. Animal Production and Health Working Paper. Number 12. Rome.
- FAO. (2014). Food and nutrition in numbers 2014. Available at: <<http://www.fao.org/3/a-i4175e.pdf>>.
- FAO. (2016). Livestock and Income Generation. Available at: <http://www.fao.org/ag/againfo/themes/en/income_generation.html>.
- Fenti, T., Abebe, B., and Kassa, T. (2013). Small-scale family poultry production in north Gondar: Characteristics, productivity and constraints. *Research for Rural Development*, 25, (161). Available at: <<http://www.lrrd.org/lrr25/9/fent25161.html>>.
- Gueye, E.F. (2002). Employment and income generation through family poultry in low-income food-deficit countries. *World's Poultry Science Journal*, 58, 541-557.
- Gueye, E.F. (2002). Family poultry research and development in low income food-deficit countries: Approaches and prospects. *Outlook on Agriculture*, 31(1), 13–21.
- Gueye, E.F. (2003). Gender issues in family poultry production systems in low-income food-deficit countries. *American Journal of Alternative Agriculture*, 18(4), 185-195.
- Gueye, E.F. (2005). Gender aspects in family poultry management systems in developing countries. *World's Poultry Science Journal*, 61, 39-46.
- Gueye, E.F. (2012). Family poultry production and the millennium development goals in developing countries of Latin America, Asia pacific and Africa. *Family Poultry Communications*, 21(2), 44-48.
- Hailemichael, A., Gebremedhin, B., Gizaw, S., and Tegegne, A. (2016). Analysis of village poultry value chain in Ethiopia: Implications for action research and development. LIVES Working Paper 10. Nairobi, Kenya: International Livestock Research Institute (ILRI). Available at: <<https://cgspace.cgiar.org/handle/10568/71088>>.
- Harilal, R. (2013^a). Socio economic status of backyard poultry growers in Andhra Pradesh. *Indian Streams Research Journal*, 3(7), 1-5
- Harilal, R. (2013^b). Livelihoods security of rural households through backyard poultry (BYP) rearing in Andhra Pradesh. *Research Directions*, 1(4), 1-5.
- Iannotti, L.L., Lutter, C.K., Bunn, D.A., and Stewart, C.P. (2014). Eggs: the uncracked potential for improving maternal and young child nutrition among the world's poor. *Nutrition reviews*, 72(6), 355-368.
- Islam, M.N., Islam, S.M., Salam, A.M., Tapu, A.I., Khan, M.S.I., and Begum, M.R. (2014). Family poultry for poverty alleviation and gender equality promotion in coastal Bangladesh: A food and nutritional security Study. *Journal of Agricultural Science*, 6(6), 30-34.
- Islam, R., Mahanta, J.D., Barua, N., and Zaman, G. (2002). Duck farming in north-eastern India (Assam). *World's Poultry Journal*, 58, 567-572.
- Jha, B.K., and Chakrabarti, A.S.I.T. (2017). Back yard poultry farming as a source of livelihood in tribal village: An economic appraisal. *International Journal Agriculture Science Reserch*, 7(1), 267-274.
- Jugessur, V.S., Pillay, M.M., Ramnauth, R., and Allas, M.J. (2006). The socio-economic importance of family poultry production in the republic of Mauritius. *International Atomic Energy Agency Technical Documents*, (1489), 164-178. Available at: <<https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20063202107>>.
- Justus, O., Owuor, G., and Omedo Bebe, B. (2013). Management practices and challenges in smallholder indigenous chicken production in western Kenya. *Journal of Agriculture and Rural Development in the Tropics and Subtropics*, 114(1), 51-58.
- Khan, M.M.H., Miah, M.Y., Bhuiyan, M.M., Begum, S., Hussain, M.M., and Khanum, R. (2006). The status of homestead poultry production in Sylhet region. *International Journal of Poultry Science*, 5(11), 1092-2006.
- Kingori, A.M., Wachira, A.M., and Tuitoek, J.K. (2010). Indigenous chicken production in Kenya: A review. *International Journal of Poultry Science*, 9(4), 309-316.
- Kryger, K.N., Thomsen, K.A., Whyte, M.A., and Dissing, M. (2010). Smallholder poultry production – livelihoods, food security and sociocultural significance. Smallholder Poultry Production Paper. No. 4. Rome. Available at: <<http://www.forskningssdatabasen.dk/en/catalog/2398263623>>.
- Malik, H.E.E., Elamin, K.M., and Elagib, A.H. (2012). The role of rural women in improving households nutritional status and food security through traditional production system in Sudan. *World's Veterinary Journal*, 2(4), 43-48.

- Meena, K.C., Singh, B., and Shivhare, M.K. (2012). Nutritional and livelihood security through backyard poultry for small and landless labours. *Current Opinion in Agriculture*, 1(1), 24-26.
- Moreki, J.C., and Seabo, D. (2012). Guinea fowl production in Botswana. *Journal of World's Poultry Research*, 2(1), 01-04.
- Mounica, K., Shrivani, V., Srinivas, S.S., and Ramesh, P. (2018). Backyard poultry rearing practices in rural area of Kadapa district, Andhra Pradesh. *International Journal of Science, Environment and Technology*, 7(2), 706 - 714.
- Mwale, M., and Masika, P.J. (2009). Ethno-veterinary control of parasites, management and role of village chickens in rural households of centane district in the eastern Cape, south Africa. *Trop Animal Health Production*, 41, 1685-1693.
- Nyaga, P. (2007). Good biosecurity practices in small scale commercial and scavenging production systems in Kenya. Rome: Food and Agriculture Organization.
- Rahman, S.R. (2012). Document of good practices (GP) for family poultry development in swaziland. international network for family poultry development Réseau international pour le développement de l'Aviculture familiale red internacional Para El Desarrollo dela avicultura familiar. Available at: <<http://www.fao.org/ag/againfo/themes/en/poultry/home.html>>.
- Ramdas, S. R. (2009). Reclaiming end angered livelihoods: Untold stories of indigenous women and backyard poultry. *World's Poultry Science Journal*, 65(2), 241-250.
- Sambo, E., Bettridge, J., Dessie, T., Amare, A., Habte, T., Wigley, P., and Christley, R.M. (2015). Participatory evaluation of chicken health and production constraints in Ethiopia. *Preventive Veterinary Medicine*, 118(1), 117-127.
- Sanusi, N.I.I. (2018). The effects of poultry farming on the socio-economic development of women in rural areas: A case of bichi local government area of Kano State, Nigeria. *KIU Journal of Humanities*, 3(1), 15-20.
- Sayda, A.M. (2012). Family poultry as a tool in alleviating environmental hazards in settled areas of transhumant families in Gezira scheme Sudan. *Asian Journal of Rural Development*, 2(1), 1-12.
- Singh, D.V., Mishra, A., Singh, S.R.K., and Athare, T. (2017). Impact of backyard poultry rearing on living standard of tribal community in kandhamal district of Odisha, India. *International Journal Curr. Microbiol. App. Sci*, 6(12), 3908-3914.
- Sonaiya, E.B. (2007). Family poultry, food security and the impact of Highly Pathogenic Avian Influenza (HPAI). *World's Poultry Science Journal*, 63, 132-138.
- State, E., Birungi, P.B., and Haan, N. (2009). The role of poultry in peoples livelihoods in Uganda. Available at: <<http://www.fao.org/docrep/013/al690e/al690e00.pdf>>.
- Sultana, R., Nahar, N., Rimi, N.A., Azad, S., Islam, M.S., Gurley, E.S., and Luby, S.P. (2012). Backyard poultry raising in Bangladesh: A valued resource for the villagers and a setting for zoonotic transmission of avian influenza. A qualitative study. *Rural Remote Health*, 12(3), 1927.
- Taghavi, M., Ghorbani-Choboghlo, H., Khosravi, A.R., Erfanmanesh, A., and Balal, A. (2014). Fungal flora of the combs and wattles of Iranian native chickens. *Iranian Journal of Microbiology*, 6(1), 46-50.
- Tufail, M., Sajjad, M., Zulfiqar, M., Sohail, S.M., and Ahmad, I. (2012). Economic of backyard poultry in Tehsil Matta, District Swat. *Sarhad Journal Agricultur*, 28(3), 485-492.
- Wong, J. T., de Bruyn, J., Bagnol, B., Grieve, H., Li, M., Pym, R., and Alders, R.G. (2017). Small-scale poultry and food security in resource-poor settings: A review. *Global Food Security*, 15, 43-52.

Identifying and Explaining the Role of Local Family Poultry in the Livelihoods of Rural Households in Maragheh Township

H. Razmi and A. Shams^{*1}

(Received: Jun, 24. 2018; Accepted: Nov, 24. 2018)

Abstract

Local family poultry husbandry has a major contribution to improving the economic situation of poor rural households in developing countries. Identifying the status of this production system and attempting to plan its improvement requires a deep and qualitative study of this system. This qualitative research was conducted to identify and explain the role of local poultry farming system in rural household livelihoods. The purposeful sampling method for selecting samples and the process of selecting women to achieve theoretical saturation led to the study of 17 units. The method of data collection was in-depth interviews and in-person interviews using the technique of taking note and recording the voice of rural women. Also, by implementing seven focused group interviews (groups of 5-8 people), the necessary information was gathered. The results showed that local family poultry farming has four main components needed for sustainable food security and this system has an important role in providing of food security for the health of vulnerable rural populations. As well, the results showed that family poultry husbandry has been effective in helping to family economy, promoting social status of the family, improving human assets, increasing the ability and skills of women and children, increasing the sense of satisfaction and mental relaxation and sustainable use of natural resources. As a final result it was concluded that a part of household livelihoods is provided by this productive system.

Keywords: Rural Households, Local Family Poultry, Production System, Livelihood, Maragheh Township.

¹ Ph.D. Student and Associate Professor of Agricultural Extension, Communication and Rural Development, University of Zanjan, Zanzan, Iran.

* Corresponding author, Email: shams@znu.ac.ir